

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 13 Sayı: 72 Ağustos 2020 & Volume: 13 Issue: 72 August 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

KURUM BAKIMINDAKİ ÇOCUKLARIN DİĞER İHTİYAÇLARI GİBİ DİNİ VE MANEVİ İHTİYAÇLARINA DUYARLI BİR YAKLAŞIM: ÇOCUK KORUMA VE BAKIM HİZMETLERİ ÖN LİSANS PROGRAMI

A SENSITIVE APPROACH TO RELIGIOUS AND SPIRITUAL NEEDS LIKE OTHER REQUIREMENTS OF CHILDREN IN THE CARE OF THE INSTITUTIONS: CHILD PROTECTION AND CARE SERVICES ASSOCIATE PROGRAM

Safiye KESGİN*

Öz

Kurum bakım anlayışındaki değişikliklerin ardından yetişmiş nitelikli bakım elemanı ihtiyacı daha çok önem arz etmektedir. Buna rağmen çocuk koruma alanının ihtiyaç duyduğu niteliklere sahip bakım elemanları yetiştirmeyi amaçlayan Çocuk Koruma ve Bakım Hizmetleri Ön Lisans programı yeterince bilinmemekte ve bu alanda nitelikli eleman yetiştirilmesinin önemi yeterince vurgulanmamaktadır. Bu durumu kendine problem edinen bu araştırma, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu bünyesinde alanda bir ilk olarak açılan Çocuk Koruma ve Bakım Hizmetleri Programı'nın tanıtılmasıyla sınırlandırılmıştır. Çünkü bu program yaklaşım ve içerik zenginliği açısından diğer üniversitelerde açılan programlardan farklılık arz etmektedir. Dolayısıyla bu araştırmanın amacı söz konusu programı tanıtarak, nasıl bir model ve yaklaşım benimsediğini, özellikle tespit edilen yaklaşımlardan 'dini ve manevi ihtiyaçlara duyarlı yaklaşım'ın çocuk koruma hizmetleri açısından önemini ortaya koymaktır. Araştırmada belirli bir program derinlemesine tanımlanarak analiz edildiğinden nitel araştırma yöntemlerinden durum araştırması esas alınmıştır. İncelenen program ve alan müktesebatı betimsel olarak değerlendirilmiştir. Araştırmada programın beş temel yaklaşıma sahip olduğu tespit edilmiştir. Bunlar, ihtiyaç odaklı, bütüncül, disiplinler arası, tecrübeye dayalı ve dini ve manevi ihtiyaçlara duyarlı yaklaşımdır. Makalede bu yaklaşımlardan dini ve manevi ihtiyaçlara duyarlı yaklaşım ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Koruma, Bakım Elemanı, Dini ve Manevi İhtiyaçlar, Öğretim Programı.

Abstract

After the changes related to understanding of institutional care, the need for qualified care personnel becomes more important. Despite this, the Child Protection and Care Services Associate Degree program, which aims to train care personnel with the qualifications required by the child protection field, is not known enough and the importance of training qualified personnel in this field is not sufficiently emphasized. This research, which takes this situation as a problem for itself, is limited with the introduction of the Child Protection and Care Services Program, which was opened for the first time in the field within Ankara Yıldırım Beyazıt University Health Services Vocational School. This program differs from other universities in terms of approach and content richness. Therefore, the purpose of this research is to introduce the program in question, what kind of a model and approach it presents, and the importance of the 'sensitive and spiritual needs sensitive approach' among the identified approaches in terms of child protection services. Since a specific program was defined and analyzed in depth in the research, case study was taken as a basis of qualitative research methods. The program examined and the related literature were evaluated descriptively. In the research, it was determined that the program has five basic approaches. These are needs-oriented, holistic, interdisciplinary, experience-based and sensitive to religious and spiritual needs approaches. In this article, the approach sensitive to religious and spiritual needs from these approaches was evaluated in detail.

Keywords: Child Protection, Caregivers, Religious and spiritual needs, Curriculum.

*Dr. Öğr. Üyesi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, ORCID: 0000-0001-7906-9235, safiye.kesgin@hbv.edu.tr.

Giriş

Toplumlar varlıklarını sürdürebilmek için gelecekleri olan çocuklarını korumak, gözetmek, yetiştirmekle yükümlüdürler. Bu görevi en sağlıklı ve güvenli bir şekilde yerine getirebilecek olan kurum toplumun yapı taşı olan ailedir. Ancak bilinmektedir ki günümüzde aile yapısındaki çözülme, evlilik ve aile kurumunun itibarsızlaştırılması, aile birliğinin sağlanamaması veya bozulması, ekonomik sıkıntılar, bağımlılık, suça karışma vb. farklı sebeplerle (Doğru vd., 2017) bazı aileler çocukları için bu işlevi yerine getiremez, hatta bu sebeplerden dolayı çocuklarına zarar verir hale gelebilmektedirler. Dolayısıyla bu durumda olan çocuklar anne-babasız veya kimsesiz olmaları sebebiyle ve daha çok sözü edilen sebeplerle aileleri olsa da korunmaya muhtaç olabilmektedirler.

Günümüzde korunmaya muhtaç çocuklar farklı bakım modelleri ile devletlerin veya onların denetiminde özel kuruluşların faaliyetleri ile himaye edilmekte ve topluma kazandırılmaya çalışılmaktadır. Ülkemizde son yıllarda korunmaya muhtaç çocuklar için kurum bakım hizmetleri tümüyle ev tipi kurum bakım modeline dönüştürülmüştür. Bu modelde çocuklarla en çok vakit geçiren ve üzerlerinde en çok etkisi olma ihtimali olan çalışanlar, evlerde çocuklarla birlikte kalan ve onlar ile zaman geçiren bakım elemanlarıdır. Bu nedenle bakım elemanlarının çalıştıkları alanın ihtiyaçları ve gereklilikleri doğrultusunda niteliklerinin iyileştirilmesi, alanda yürütülmekte olan hizmetlerin kalitesini doğrudan etkileyebilir. Bu araştırmada, kurum bakımı altındaki çocukların ihtiyaçlarının künhüne vakıf olabilecek, özellikle dini ve manevi ihtiyaçlarını da gözetebilecek ve bunları karşılamaya katkı sunabilecek nitelikte bakım elemanlarının yetiştirilmesi amacıyla kurulmuş olan Çocuk Koruma ve Bakım Hizmetleri Ön Lisans programı, yaklaşımı, amaçları ve içeriği açısından tanıtılmış ve değerlendirilmiştir.

a. Kuramsal Çerçeve ve Genel Durum

Korunmaya muhtaç çocuk, bedensel, zihinsel, duygusal, ahlaki, sosyal gelişimleri ve şahsi güvenlikleri tehlikede olup ana-babası olmakla birlikte onlar tarafından fuhuşa, dilencilığe, alkollü içecekleri veya uyuşturucu maddeleri kullanma alışkanlığına veya her türlü sosyal tehlikelere atılan çocuklar şeklinde tanımlanmaktadır (Türk Medeni Kanunu, md. 347/I-II; Çocuk Koruma Kanunu, md. 3; Akandere&Dalda, 2018, 24).

Türkiye’de çocuğun korunması sorumluluğu hukuken devlete aittir. Bu sorumluluk Anayasa’da şöyle ifade edilir: “Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar ve kurdurur.”(1982 Anayasası md. 61.). Ayrıca 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile korunmaya muhtaç çocuklara yönelik sosyal hizmet uygulamalarının devlet ve onun yanı sıra gönüllü kuruluşlarla işbirliği çerçevesinde sürdürüleceği belirtilmiştir.

Günümüzde ‘korunmaya muhtaç çocuklar’a yönelik sunulan hizmetlerden birisi kurum bakımı hizmetleridir. Kurum bakımı hizmetleri, koğuş/kışla tipi ve ev tipi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Koğuş/kışla tipi kurumlarda sağlanan koruma bakım hizmetlerinin hem çocukların gelişimlerini olumsuz etkilediği hem de davranışsal ve ruhsal bazı sorunlara neden olduğu (Uluğtekin 1993, 52; Kut ve Özaltın 1987, 144; Tümkaya, 2005, 452; Güçray, 1993, 61) anlaşıldığından, ülkemizde bu tür hizmet kurumlarından vaz geçilmiş ve bunlar ev tipi kurum bakım hizmetlerine dönüştürülmüştür. Dolayısıyla bu alanda çocuk evleri, çocuk evleri sitesi ve çocuk destek merkezlerinde hizmet verilmektedir.

Ailesinin yanında kalamayan çocukların toplumsal hayata ve insan ilişkilerine daha iyi hazırlanabilmesi amacıyla kurulan çocuk evleri, en güncel ve sağlıklı kurum bakımı olarak değerlendirilmektedir (Salim 2011, 100). Çocuk evleri müstakil ev ya da apartman dairelerinde 5-8 çocuğun bir arada kaldıkları evlerdir (Resmi Gazete, SHÇEK Genel Müdürlüğü Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmelik, 05/10/2008).

Eski adı ‘sevgi evleri’ olan ‘çocuk evleri sitesi’, korunma ihtiyacı olan çocukların bakımlarının sağlandığı, aynı yerleşke içerisindeki birden fazla ev tipi sosyal hizmet biriminin yer aldığı kuruluşlardır. Bir kampüs içerisindeki müstakil villa tipi evlerde 0-18 yaş aralığında en fazla 12 çocuk kalmaktadır. Çocukların yaşları ve gelişim dönemleri dikkate alınarak inşa edilen evler, aile ortamına benzer bir yapı içerisinde hizmet veren yatılı kuruluşlardır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı [ASPB], 2016, 84).

Kendi içinde olumlu ve olumsuz yönleri de olan bu hizmet modelinde öne çıkan olumsuzluklardan bazıları -gerek başka ülkelerde gerekse ülkemizde-evlerde görev yapan bakım elemanları ile ilgilidir (Yazıcı, 2012, 513-514). Bu hizmet modelinin sağlıklı yürütülebilmesi ve olumsuzlukların en aza indirilebilmesi için diğer meslek elemanları yanında çocuklarla en çok zaman geçiren ve ilgilenen bakım elemanları önemli bir

sorumluluğa sahiptir. Çünkü bu evlerde kalan çocuklar için belirlenen evleri sadece fiziki anlamda değil manevi olarak da yuva sıcaklığında bir aileye dönüştürecek olanlar, evlerde çalışan bakıcı anne/baba/ağabey/abla diye de ifade edilen bakım elemanlarıdır. Dolayısıyla bakım elemanlarının sahip oldukları yaklaşım, yeterlilik ve yetkiler öngörülen ve hedeflenen sonuçlara ulaşmakta doğrudan etkili olabilir.

Bakım elemanlarının özellikleri, yeterliliklerinin iyileştirilmesi için alanı tanımaları, alanda ihtiyaç duyulan yeterlilikler ve nitelikler konusunda farkındalık kazanmaları ve uygulama tecrübesi edinmeleri önemlidir. Çünkü çocuk bakım elemanlarının bu nitelikleri kazandıracak disiplinler-arası ve tecrübeye dayalı bir eğitim almış olmaları, bu evlerde yürüttükleri hizmetlerin daha sağlıklı ve verimli olmasına katkı sağlayabilir.

b. Araştırmanın Problemi, Amacı ve Yöntemi

Bu araştırmanın problemi, çocuk koruma alanında disiplinler arası eğitim almış ve tecrübe kazanmış bakım elemanları yetiştirmeyi amaçlayan; Türkiye’de ilk kez Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi (AYBÜ) Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu (SHMYO) bünyesinde açılan Çocuk Koruma ve Bakım Hizmetleri (ÇKBH) ön lisans programının yeterince tanınmıyor, bilinmiyor bu alanda nitelikli eleman yetiştirilmesinin öneminin yeterince vurgulanmıyor olmasıdır. Dolayısıyla bu araştırmanın amacı söz konusu programı tanıtarak, nasıl bir model ve yaklaşım ortaya koyduğunu, alanda nasıl bir ihtiyacı karşıladığını, bu programın yaklaşım ve içerik açısından öne çıkaran ve farklı kılan ‘dini ve manevi ihtiyaçlara duyarlı yaklaşım’ını ortaya koymaktır. Söz konusu programı tanıtan ve farklı açılardan değerlendirerek ortaya koyan bir çalışmaya alan müktesebatında rastlanmamıştır. Araştırmanın;

1. Bu programın, çocukların maddi ve manevi her türlü ihtiyacını dikkate alan ve bu yönüyle farklı yaklaşımı açısından örnek bir model oluşunu ortaya koyarak benzer programların açılmasına,
2. Çocuk koruma alanında hizmet verecek daha nitelikli bakım elemanlarının yetiştirilmesine,
3. Alanda yürütülmekte olan hizmetlerin eksikliklerinin giderilmesine, olumsuzluklarının azaltılmasına ve dolayısıyla niteliksel açıdan kalitesinin artırılmasına,
4. Alanda çalışan tüm meslek elemanları yanında bakım elemanlarının da çocukların dini ve manevi ihtiyaçları konusunda farkındalık ve duyarlılığa sahip bir şekilde yetiştirilmelerine yönelik katkı sunması umulur.

Araştırmada belirli bir program derinlemesine tanımlanarak analiz edildiğinden nitel araştırma yöntemlerinden durum araştırması (Merriam, 2018, 40-43) esas alınmıştır. Araştırmada söz konusu programa ait bilgiler, çocuk koruma, korunmaya muhtaç çocuklar ve bu çocukların özellikleri, manevi ve dini ihtiyaçları, bakım elemanları hakkında alanda yapılmış çalışmalar incelenerek elde edilen veriler betimsel olarak değerlendirilmiştir. Bu araştırma ülkemizde altı ayrı üniversitede bulunan ÇKBH programları arasından, hem alanda açılan ilk program olması hem de içerdiği alan zenginliği açısından farklı olması sebebiyle AYBÜ SHMYO ÇKBH Ön lisans Programı’nın incelenerek tanıtılması ve değerlendirilmesiyle sınırlandırılmıştır.

1. Değişen Kurum Bakımı Hizmet Anlayışına Uygun Bakım Elemanı İhtiyacı ve İstihdamı

Kurum bakımı hizmet anlayışındaki değişikliklerle beraber çocuk evleri iç işleyişinde önemli bir görev olarak öne çıkan bakım elemanı veya bakıcı annelik konusu, 5/9/2008 tarihli 27015 sayılı Çocuk Evleri Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik’te zikredilmektedir. Ancak öncelikle şu husus belirtilmelidir ki, bakıcı annelik görevi, yönetmeliğin 4. Maddesinde meslek elemanı tanımı kapsamında sıralanan meslek unvanları arasında yer almamaktadır. Buna rağmen 13. Maddede bakım elemanlarının nitelik ve görev sorumluluklarından bahsedilmektedir. Buna göre bu göreve istihdam için belirlenen nitelikler şunlardır:

“Bakıcı anneler/bakım elemanları, kız meslek liselerinin çocuk gelişimi ve eğitimi bölümleri ile fakülte, yüksekokul veya sağlık meslek liselerinin hemşirelik bölümü mezunları veya lise mezunu olup, çocuk bakımı konusunda sertifika sahibi olanlar arasından seçilir.”

Yönetmelik’te bakıcı anne/bakım elemanının görev ve sorumlulukları şunlardır;

a) Çocuk evinin tertip ve düzenini sağlamak, çocuklara sağlıklı aile ortamının hazırlanmasında yardımcı olmak, çocukların sağlık, temizlik, yemek yeme, giyinme, soyunma, uyku ve alt temizliği ile yakından ilgilenmek,

b) Çocukların öz bakımlarını yapmak ya da yardımcı olmak,

c) Çocukların beslenmeleri ile ilgilenmek ve yemek yemekte zorluk çeken çocuklara yardımcı olmak,

c) Çocuklara günlük yaşamda rehberlik etmek

d) Bakıcı anne/bakım elemanı çocukların gelişimi ve çocuk evinin işleyişine ilişkin her türlü işte çocuk evi sorumlusuna karşı sorumludur.

e) Koordinasyon merkezince alınan kararlar doğrultusunda verilen diğer görevleri yerine getirir.

Ancak burada ifade etmek gerekir ki, kurum bakımı altındaki çocuklara yönelik hizmetlerin kalitesinin artırılması için belirlenen hizmet nitelikleri dikkate alındığında, bakım elemanlarının istihdamı için belirlenen ölçütler, görev ve sorumluluklar oldukça yetersiz görünmektedir. Örneğin belirlenen istihdam ölçütleri arasında kurum bakımındaki çocuklara yönelik hizmetlere odaklı özellikler ve yeterlilikler bulunmamaktadır. Bu görev için seçilen ve istihdam edilen elemanların çalışacakları çocukların özellikleri, ihtiyaçları ve çalışacakları kurumun yapısı, yürütülecek hizmetler ile ilgili bir hazırlık ve tecrübeye sahip olmaları aranan ölçütler arasında bulunmamaktadır.

Hali hazırda görev yapmakta olan bakıcı anneleri ele alan araştırmalar, bu hususu destekler nitelikte sonuçlar sunarak, bu görevlilerin sahip oldukları eğitim ve yürüttükleri faaliyetler açısından istenilen düzeyde niteliklere sahip olmadıklarına işaret etmektedir. Örneğin yapılan bir araştırmada istihdam edilen bakım elemanlarına yönelik eğitimlerin yetersizliğinden söz edilmektedir. Araştırmada bakım elemanlarıyla yapılan görüşmelerde onların daha çok hizmet içi eğitim veya sertifika eğitimi aldıkları görülmüştür. Bakım elemanlarının hizmet verimliliğinin artırılması için kurum veya dernekler tarafından yılda 5-6 kez alana yönelik bilgilerin verildiği hizmet içi eğitimler düzenlenmektedir. Ancak bakım elemanlarının büyük bir çoğunluğu, verilen hizmet içi eğitimlerin etkisiz olduğunu, eğitimi veren kişilerin yeterli donanıma sahip olmadığını ve verilen eğitimlerin sıklıkla birbirinin tekrarı olduğunu dile getirmiştir (Semerci vd., 2020, 178).

Milli Eğitim Bakanlığı'nın genellikle 540 saatlik çocuk gelişimi eğitimi ve 7-10 günlük staj uygulamasını kapsayan sertifika eğitimi ise doğrudan koruma altına alınan çocukların özellikleri ve ihtiyaçları odaklı bir eğitim değildir. Yukarıda sözü edilen araştırmada bakım elemanlarının önemli bir çoğunluğu alana girmeden önceki süreçte yeteri kadar bilgilendirilmediklerini, eğitim sürecinin verimsiz ve yüzeysel geçtiğini, oryantasyon kapsamındaki staj döneminin ise kısa olduğunu ifade etmektedirler (Semerci vd., 2020, 178). Bir başka araştırmada benzer şekilde, bakım elemanlarının görüşlerine dayalı olarak oryantasyon eğitimlerinin prosedür gereği geçirilerek yapılması sebebiyle çok verimli olmayan eğitim süreçleri olduğundan söz edilmektedir (Yüksel, 2017, 60-61).

Dolayısıyla denilebilir ki gerek hizmet öncesi alınan sertifika eğitimi gerekse hizmet sürecindeki göreve uyum ve hizmet içi eğitimleri, bakım elemanlarının istenilen düzeyde eğitim alabilmeleri için yeterli olamamaktadır. Ayrıca çocuk koruma alanına özgü özelleştirilmiş bir eğitim almadan göreve başlayan bakım elemanları, bu hizmet alanında çalışırken çok farklı zorluklarla karşılaştıklarından söz etmektedirler. Başka bir ifadeyle çocuk refahı, korunmaya muhtaç çocukların özellikleri, ihtiyaçları ve beklentileri, yaşadıkları davranışsal ve ruhsal sorunları ve kurum hizmeti nitelikleri gibi alanın temel konularını bilmeden ve alanda belli oranda bir tecrübeleri olmadan göreve başlayan bakım elemanları çeşitli sorunlar ve zorluklarla karşılaşmakta, bunlarla baş etme konusunda zorlanabilmektedirler. Örneğin bakım elemanlarının çocukların ayrılık ve alışma süreci, ruhsal sorunları, küçük yaş grubuyla ve travmalı çocuklarla çalışma gibi konularda zorluk yaşadıkları ifade edilmektedir. Bakım elemanları özellikle travmalı çocukların sorunlarıyla tek başına mücadele etmek zorunda kaldıklarını ve yeterli desteği göremediklerini belirtmektedirler (Semerci vd., 2020, 181).

Bir başka araştırmada; bakıcı annelerin çocuklarla ilgili yaşadıkları güçlükler arasında, çocukların birbirleriyle iyi geçinmemeleri, kavgaları ve anlaşmazlıkları, çocuklar arası kıskançlık, yaş farkı, çocukların ruhsal ve ergenlik sorunları, doyumsuz olmaları, yalan söyleme ve saldırganlık gibi olumsuz davranışları zikredilmektedir (Yaman, 2010, 95-100). Bu da bakıcı annelerin bu tür sorunlara karşı önleyici tedbirler alma veya sorun çözüme tekniklerini kullanma gibi beceriler konusunda eksik olmalarının bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Bakıcı annelerin vakalar üzerinden sorun çözüme yaklaşımlarının değerlendirildiği bir başka araştırmada bu değerlendirmeyi destekleyecek sonuçlardan söz edilmektedir. Bakıcı anneler kendilerine verilen farklı sorunlar içeren vakalarla ilgili nasıl bir çözüm ortaya koyacakları konusunda çoğunlukla sessiz kalmış veya en yaygın biçimde sorumluluk almayarak ev sorumlusuna haber vereceklerini ifade etmişlerdir (Yüksel, 2017, 91). Bu da kendi bilgi ve becerilerini kullanarak bir çözüm üretme ve uygulama çabası, yeterliliği veya motivasyonuna sahip olmadıkları veya sorun çözüme konusunda yetkilerinin nereye kadar olduğu konusundaki belirsizlik veya bilgisizlik sebebiyle olabilir. Bakıcı annelerden oryantasyon eğitimi alanların almayanlara göre sorun çözüme becerileri açısından daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilen araştırmada, bu elemanların istihdam ölçütlerinin değiştirilerek çocuk gelişimi alanında yalnızca

teorik değil, uygulamalı eğitim almış olmak, başka bir deyişle uygulama tecrübesine sahip olmanın eklenmesi önerilmektedir (Yüksel, 2017, 123, 135).

Kurum bakımındaki çocuk ve ergenlerin duygusal ve davranışsal sorunlarını açıklayıcı unsurlar arasında bakım verenlerin niteliği de yer almaktadır. (Şimşek vd. 2008, 243; Zeanah 2000, Ellis vd. 2004). Zira bakıcı annelerin ruh sağlığını koruyucu bir yuva sıcaklığını sağlayıp sağlamamasına bağlı olarak, çocuklar yaşadıkları evin ortamından doğrudan etkilenebilmektedirler. Bu evlerdeki hizmet sürecinde hizmet verenlerin sorun üreten değil sorunları önleyen veya çözecek adımları atabilen elemanlar olmaları beklenir. Çocuk ve bakıcı arasında güvene dayalı, destekleyici, süreklilik gösteren, sıcak, sevgi dolu ve tutarlı bir ilişkinin olması ruh sağlığını koruyan önde gelen etkenlerdir. Bu nedenle, bakım verenlerin eğitimi önleyici müdahaleler arasında önemli bir adım olarak tanımlanmaktadır (Şimşek vd., 2008, 243).

Çocuk refahı alanında çalışanların, sevgi evleri modelinin eksiklikleri arasında, en çok çalışanlarla ilgili sorunları öne çıkardıkları görülmektedir. Bunlar (Söğütü, 2015, 102-103):

- Kadro ve eğitimli personel ile meslek elemanı eksikliği,
- Yeterli sayıda nitelikli çalışan olmayışı,
- Çalışanların mevcut çocuk algısı sebebiyle modern sosyal hizmet uygulamalarında öne çıkan cari çocukluk anlayışının uygulanamıyor olması,
- Çalışanların özellikle bakım elemanlarının çoğunluğunun kurum dışı geçici hizmet alımı personelden oluşması, çocuklar ile en çok ilgilenen hizmet alımı personelinin istihdamı ile ilgili sorunlardır.

Bakım elemanlarının çoğunlukla hizmet alımı usulü ile istihdam edildiği bilinmektedir. Dolayısıyla meslek elemanlarının gözünden yaşanan sorunlar açısından eğitimli bakıcı annelerin istihdam edilmesi bir ihtiyaç olarak görülmektedir, denilebilir. Bunlardan hareketle fiziki mekândan önce nitelikli, eğitimli, sosyal becerileri ve iletişim kabiliyeti olan, yeni hizmet modellerini tanıyan ve buna uygun yeterliliklere sahip kadrolu personellerin istihdamı önerilmektedir (Söğütü, 2015, 106). Bir başka araştırmada çocuk evlerindeki muhtemel sorunların önlenmesi veya en aza indirilebilmesi için sıralanan öneriler arasında, görev yapan bakıcı anneler ve grup sorumlularına yönelik eğitim programları geliştirilerek uygulanması ve sonuçlarının değerlendirilmesi bulunmaktadır (Aydoğdu&Gürsoy, 2018, 78).

Alanda yapılan çalışmalar göstermektedir ki mevcut ve istihdam edilecek bakım elemanlarının korunmaya muhtaç çocuklarla çalışmanın gerektirdiği yeterliliklere sahip olması ve dolayısıyla bu yeterlilikleri kazandıracak bir eğitim alması önemlidir. Çünkü yeni hizmet modelinin hedefleri çerçevesinde kurum bakımı altındaki çocukların ihtiyaçlarının bir bütün olarak karşılanabilmesi; maddi/manevi sağlıklı bir şekilde himaye edilerek yetiştirilebilmeleri ve topluma sağlıklı birer insan olarak kazandırılabilmelerine ancak böyle eğitimli çalışanlar önemli bir katkı sunabilir. Bunun için de sözü edilen özel alan içeriğine sahip disiplinler arası ve tecrübe kazandıran bir öğretim programının uygulanması, bu programdan mezun olmuş eğitimli elemanların bakıcı anne olarak istihdam edilmesinin alandaki önemli bir eksikliği kapatması ve verilen hizmetlerin kalitesini artırması ön görülmektedir.

Bu bağlamda alanda yetişmiş sözü edilen niteliklere sahip bakım elemanı yetiştirmek amacıyla ön lisans düzeyinde disiplinler arası bir ön lisans programı açılmış ve 2015 yılından bugüne öğretime ve mezun vermeye devam etmektedir. Aşağıda sözü edilen program amaçları, yaklaşımları, ders programı ve öğrenme çıktıları açısından tanıtılmıştır.

2. Bakım Elemanlarının Eğitimi İçin Yeni Bir Yaklaşım: Çocuk Koruma ve Bakım Hizmetleri Ön Lisans Programı

Onuncu Kalkınma Planı Çocuk Özel İhtisas Komisyonu, çocuk koruma sistemi hedeflerini şu şekilde açıklamaktadır: Çocuklara yönelik hizmetlerin uluslararası standartlara uygun olması ve çocukların bu hizmetlere kolay erişebilmesi gerekmektedir. Çocuk koruma sisteminde disiplinlerarası bir çalışma anlayışı benimsenmelidir. Çocuk koruma sisteminde insan kaynağının nitelikli olması sağlanmalıdır. Çocuk koruma sisteminde ihtiyaç duyulan insan gücünün yetiştirilmesi için yüksek lisans programları ve sertifika programları oluşturulmalı, hizmet içi eğitimler güncellenerek personelin eğitimleri sağlanmalıdır (T. C. Kalkınma Bakanlığı, 2014, 24; Söğütü, 2015, 16).

Görülmektedir ki araştırmacıların önerdiği alanda eğitimli insan gücünün yetiştirilmesi ve istihdam edilmesi hususu, devletin kalkınma planlarının bir parçası olarak çocuk koruma sistemi hedefleri arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, çocuk koruma sisteminde disiplinler arası bir yaklaşımın benimsenmesinin gerekliliğinin zikredilmiş olması bu alan için çok önemli bir gelişmedir. Zira çocuk koruma alanında çalışanların, kurum bakımı altındaki çocuklara yönelik yeni hizmet anlayışını anlayarak uygulayabilmesi, çocuk koruma ile ilgili çok farklı bilgi alanlarına belli oranda hakim olabilmelerini gerektirmektedir.

Uyguladığı öğretim programı ile çocuk koruma alanına yönelik disiplinlerarası yaklaşımın bir örneği olan Çocuk Koruma ve Bakım Hizmetleri (ÇKBH) Ön Lisans Programı ilk kez Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi (AYBÜ) Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu (SHMYO) bünyesinde 2015-2016 eğitim öğretim yılında açılmıştır. Daha sonra farklı üniversitelerde de aynı adla programlar açılmıştır. 2020 yılı itibarıyla dördü devlet, ikisi özel üniversite olmak üzere altı ayrı üniversitede ÇKBH Ön Lisans Programı bulunmaktadır. Sözü edilen üniversiteler şunlardır (YÖK, 2020):

1. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu
2. Bingöl Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu
3. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Yayladağı Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu
4. Sinop Üniversitesi Türkeli Meslek Yüksekokulu
5. Altınbaş Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu
6. Üsküdar Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu

Farklı üniversitelerdeki ÇKBH Ön lisans Programlarının farklı türlerdeki meslek yüksekokulları bünyesinde açıldığı görülmektedir. Bu durumun nedeni, açılan programın disiplinler arası bir ders zenginliğine sahip olması, dolayısıyla program bünyesinde yer alan farklı alan derslerinin programın farklı meslek yüksekokulu bünyesinde açılmasına imkân sağlaması olabilir. Farklı üniversitelerde açılan ÇKBH Ön lisans programlarının ortak yönü, tümünün disiplinler arası bir yaklaşımla hazırlanmış olmasıdır. Ancak programda yer verilen alan zenginliği açısından bu alanda açılan ilk program olan AYBU SHMYO ÇKBH Ön lisans programının farklılık arz ettiği görülmektedir. Açılan programların tümünde Çocuk Gelişimi ve Eğitim Bilimleri, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Ruh ve Beden Sağlığı alanlarına ait dersler bulunmaktadır. AYBU ÇKBH Ön lisans programı, bunların dışında bir de Din Eğitimi ve Manevi Danışmanlık alanında bazı derslere yer vermesinden dolayı gerek ders içerikleri gerekse öğrenme çıktıları açısından daha farklı ve zengin bir özellik taşımaktadır.

3. AYBU SHMYO ÇKBH Ön Lisans Programı¹

Ülkemizde son yıllarda tüm illerde çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında bakım yerine, koruma altına alınma nedenlerine, yaşları ve cinsiyetlerine göre çocukların, çocuk evleri, sevgi evleri ve çocuk destek merkezlerinde bakımları yaygınlaştırılmaktadır. Bu süreçte ev ortamı gibi düzenlenen bakım kurumlarında eğitilmiş bakım elemanı ihtiyacı da giderek artmaktadır. Çocuk Koruma ve Bakım Hizmetleri Programı; Çocuk Evleri, Sevgi Evleri, ve Çocuk Destek Merkezleri'ndeki çalışmaları yönlendirebilecek, sürdürebilecek ve değerlendirebilecek nitelikli elemanların yetiştirilmesi amacıyla kurulmuştur. Bu programın en temel amacı, çeşitli nedenlerle devlet korumasına alınan çocukların yerleştirildiği çocuk evleri, sevgi evleri, çocuk destek merkezleri gibi kurumlarda çocukların korunması ve bakımı sürecinde onlara bakım hizmeti verecek, rehberlik edebilecek, onlara eğitimsel, sosyal ve manevi anlamda destek sağlayabilecek bakım elemanlarının yetiştirilmesidir.

Çocuk Koruma ve Bakım Hizmetleri Ön Lisans Programı'na 2015-2017 yılları arasında sınavsız geçiş ile ve YGS-5 puan türünde yeterli puanı alan öğrenciler kabul edilmekteydi. 2017 yılından sonra yapılan değişiklikle sadece ilgili puan türüyle öğrenci kabul edilmektedir. Eğitimine devam etmek isteyen öğrenciler Dikey Geçiş Sınavında (DGS) başarılı oldukları takdirde ilgili lisans programlarına kontenjan dâhilinde dikey geçiş yaparak dört yıllık (Lisans) eğitimine devam hakkı kazanabilirler.

Çocuk Koruma ve Bakım Hizmetleri Programında öğrenciler ön lisans düzeyinde iki yıllık bir eğitim almaktadırlar. Gördükleri dersler ve staj öğrencilerin mesleki bilgi ve becerilerinin alt yapısını oluşturmaktadır. İkinci yarıyıl sonunda yaz döneminde stajlar, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı çocuk evleri, sevgi evleri ve çocuk destek merkezlerinde ve gerektiğinde özel sektöre bağlı ilgili sosyal hizmet kuruluşlarında yapılmaktadır.

Bu programın başarılı bir şekilde tamamlanmasıyla öğrenciler şunları yapabilirler:

1. Çocuk Koruma ve Bakım Hizmetleri alanında temel düzeyde kuramsal ve uygulamalı bilimsel bilgiye sahip olma.
2. Alanıyla ilgili temel düzeydeki bir projede çalışabilme, bireysel veya ekip içinde sorumluluk alabilme ve karşılaştığı sorunları çözebilme.
3. Toplumsal, bilimsel, kültürel ve mesleki etik değerlerin bilincinde olabilme.

¹Makalede program hakkında verilen bilgiler AYBÜ SHMYO ÇKBH üniversite web sayfasındaki tanıtım bilgilerinden ve AYBÜ Bologna bilgi paketinden edinilmiştir. Bkz. https://aybu.edu.tr/shmyo/custom_page-340-cocuk-koruma-ve-bakim-hizmetleri.html ve <https://obs.aybu.edu.tr/oibs/bologna/index.aspx?lang=tr&curOp=showPac&curUnit=71&curSunit=5626>.

4. Alanı ile ilgili bilgi, beceri ve yetkinlikleri yaşam boyu öğrenme bilinciyle güncelleyip kendini kişisel ve mesleki olarak geliştirebilme.
5. Alanıyla ilgili konularda bilişim ve iletişim teknolojilerini kullanabilme ve mesleki bilgilerini yazılı ve sözlü iletişim yoluyla aktarabilme.
6. Alanıyla ilgili temel düzeydeki bilgi ve becerileri kullanabilme, verileri yorumlayıp değerlendirebilme ve olası sorunları tanımlayıp çözümleyebilme
7. Alanıyla ilgili temel mesleki yasal mevzuatı anlayabilme.
8. Sosyal, kültürel ve hukuksal hak ve sorumluluklara uygun hareket edebilme.
9. Alanıyla ilgili toplumun ve dünyanın gündemindeki olaylara duyarlı olup gelişmeleri izleyebilme.
10. Kalite yönetimi ve süreçlerine katılabilme.
11. Birey ve halk sağlığı, çevre koruma ve iş güvenliği konularının bilincinde olabilme
12. Diğer disiplinler ile çalışabilme.

Yukarıdaki öğrenme çıktılarını sağlayabilmeyi hedefleyen bu program aracılığıyla öğrenciler Ruh ve Beden Sağlığı, Çocuk Gelişimi ve Eğitim Bilimleri, Sosyal Hizmetler, Din Eğitimi ve Manevi Danışmanlık alanlarında çocuk korumaya hizmet eden yönleriyle temel bilgiler öğrenmektedirler (Bkz. Tablo1).

Tablo 1: Çocuk Koruma ve Bakım Hizmetleri Programı Alan Derslerinin Disiplinler-arası Dağılımı
(Seçmeli Ders (S) Zorunlu Ders (Z))

Ders Sayısı	Çocuk Gelişimi ve Eğitim Bilimleri	Sosyal Hizmetler	Ruh ve Beden Sağlığı	Din Eğitimi ve Manevi Danışmanlık
1.	Gelişim Psikolojisi I-II (Z)	Sosyal Refah Hizmetlerine Giriş (Z)	Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları (Z)	Temel Dini Bilgiler(Z)
2.	Çocuk ve Oyun (S)	Korunmaya Muhtaç Çocuklar (Z)	Çocuk Psikolojisi ve Ruh Sağlığı (S)	Aile ve Din (Z)
3.	Öğrenme Psikolojisi (Z)	Çocuk Hukuku ve Kanunla İhtilafa Düşen Çocuklar (Z)	Anne ve Çocuk Beslenmesi (S)	Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri (Z)
4.	Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim (Z.)	Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim (Z.)	İlkyardım (S)	Din Eğitimi ve Çocuk (Z)
5.	İletişim Becerileri (S)	Meslek Etiği (S)	Çocuk İhmali ve İstismarı (Z)	Türkiye'nin Toplumsal Yapısı(S)
6.	Çocuğu Tanıma ve Değerlendirme (S)	Yaz Stajı (Z)	İnsan Anatomisi ve Fizyolojisi (Z)	Türk Toplumunu ve Farklı Kültürlerde Çocuk (S)
7.	Erken Çocukluk Dönemi Program Geliştirme	Toplum Hizmet Uygulamaları (S)	Kriz Müdahale ve Vaka İnceleme	
8.	Yaz Stajı (Z)	Çocuk İhmali ve İstismarı (Z)		
9.	Çocuk ve Drama (S)	Türkiye'nin Toplumsal Yapısı (S)		
10.	Çocuk ve Müzik (S)	Türk Toplumunu ve Farklı Kültürlerde Çocuk (S)		
11.	Çocukta Sanat ve Yaratıcılık (S)	Aile Eğitimi (S)		
12.	Aile Eğitimi (S)			
13.	Çocuk ve Medya Okuryazarlığı (S)			

Bu program disiplinler arası bir çalışmanın ürünü olarak hazırlanmıştır ve yürütülmektedir. Başta AYBÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmetler ve Çocuk Gelişimi bölümü olmak üzere Hukuk, İslami İlimler ve Tıp Fakülteleri'nden akademisyenler, gerek program hazırlanırken görüşleriyle ve hazırladıkları ders içerikleriyle ve gerekse yüksek okulda verdikleri dersler ile programın eğitim sürecini desteklemişlerdir. Programda görevli akademisyenler de aynı şekilde ders verilecek alanlara uygun olarak farklı disiplinlerden seçilmiş ve görev yapmaktadırlar.² Böyle olmasında kurum bakımı altındaki çocukların ihtiyaçları odaklı bir

² Bu tespitlere gerek alandaki mesleki tecrübeme gerekse sistemde yer alan program bilgilerine dayalı olarak makalede yer veriyorum. Programın açıldığı yıl olan 2015-2016 eğitim öğretim yılının bahar döneminden itibaren üç yıl süre zarfında Çocuk ve Gençlik Hizmetleri bölüm başkanlığını ve Çocuk Koruma ve Bakım Hizmetleri Program başkanlığını yürüttüm, din eğitimi ve manevi danışmanlık alan derslerini vermek suretiyle çocuk koruma alanına katkı sağlamaya çalıştım. Programın hemen açıldığı tarihten itibaren uygulayıcı ve yürütücüsü olarak içinde bulundum. Programın hazırlanmasına Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile istişare edilerek karar verilmiş, bu karar sonrasında üniversitenin farklı fakültelerinden akademisyenlerin görüşleriyle sürece katkı sunulmuş

yaklaşımın benimsenmesinin etkili olduğu söylenebilir. Zira programdaki her bir alan, çocukların farklı alanlardaki ihtiyaçlarının bakım elemanlarınca en sağlıklı şekilde karşılanması için gerekli olan farkındalık ve tecrübeyi kazandırmayı hedefleyen bir öğretim programına katkı sunmaktadır. Dolayısıyla denilebilir ki, bu program ihtiyaç odaklı bir yaklaşımın gerekliliği olarak disiplinler arası bir yaklaşımı da benimsemektedir. Böylece bu programın yukarıda sözü edilen Kalkınma Bakanlığı'nın çocuk koruma alanında önerdiği disiplinler-arası çalışma ilkesinin uygulanmasına katkı sunması ön görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile UNICEF, 2005 - 2008 yılları arasında AB desteği ile uygulanmakta olan "Türkiye'de Çocuklar İçin İyi Yönetişim, Koruma ve Adalet Projesi" dâhilinde; "Ebeveyn Bakımından Yoksun Çocuklar İçin Minimum Standartların Geliştirilmesi" çalışmasını³ yürütmüştür. Bu çalışmada, ebeveyn bakımından yoksun çocuklara bakım, koruma ve gözetim hizmeti sunan kurumların uymaları gereken asgari nitelikler belirlenmiştir. Oluşturulan asgari nitelikler kitapçık haline getirilerek duyurulmuştur (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014). Bu kapsamda belirlenen yürütülecek hizmet ve personellerle ilgili nitelik göstergeleri göz önüne alındığında ÇKBH önlisans programının söz konusu ölçütlere uygun elemanların yetiştirilmesine de katkı sunması öngörülmektedir. Çünkü bu programın ders dağılımı ve verilen dersler aracılığıyla hedeflenen öğrenme çıktıları açısından sözü edilen standartların kazandırılmasına hizmet edebileceği söylenebilir. Aşağıdaki tabloda söz konusu hizmet standartları ile programda yer alan dersler şöyle ilişkilendirilebilir (Bkz. Tablo 2).

Tablo 2: Ebeveyn Bakımından Yoksun Çocuklar İçin Hizmet ve Personel Standart Göstergeleri ile ÇKBH Dersleri Arasındaki İlişkiyi Gösterir Tablo

Ebeveyn Bakımından Yoksun Çocuklar İçin Hizmet ve Personel Standart Göstergeleri (ASPB ve UNICEF, 2014)	ÇKBH Dersleri
Personel, farklı yaş ve gelişim dönemlerindeki çocukların beslenme gereksinimlerini bilir. Yemek zamanları, rahatlatıcı ve eğlenceli (müzik, sohbet, vb) bir sosyal faaliyet olarak görülür. Personel çocuklarla birlikte yemek yer.	Anne ve Çocuk Beslenmesi
Personel, hijyen ile sağlık ve güvenlik uygulamalarına ağırlık vererek önlem alıcı bir yaklaşım sergiler. Personel, sağlık eğitiminde, uyku, kişisel hijyen, diyet, cinsellik konularının önemini ve madde kullanımının zararlarını bilir. Sağlıklı alışkanlıkları destekler ve motive eder.	Çocuk Ruh ve Beden Sağlığı Alan Dersleri
Personelin tutumu, çocukların ilişki ve bağlanma gereksinimlerini karşılamada gerçekçi ve dengelidir.	Çocuk Psikolojisi ve Ruh Sağlığı
Yatılı eğitim kurumlarında, ailelerinden uzakta olan çocukların sadece akademik gelişimlerine değil, diğer gelişimlerine ve duygusal, sosyal gereksinimlerine yönelik hizmetler ve ortam sunulur. Personel çocuklardan hizmete ilişkin olarak alınan geri bildirim ve eleştiriler karşısında, konuyu samimiyetle ele alır, inceleyip değerlendirir ve gereğini yapar. Personel çocuğun ilgi ihtiyaçlarının karşılanmasına destek verir, çocuklar, personelin gözetiminde rahat ve huzurludur. Personel, çocuklara temel gereksinimlerini karşılamının ötesinde bir özen ve dikkat gösterir.	Tüm dersler
Personel, çocuklar için uyarıcı bir ortamın oluşturulması ve yaratılmasında, oyun ve boş zaman etkinliklerinin önemini bilir ve gerekli olanaklar yaratır. Personel çocukları, yaşlarına, ilgi alanlarına ve yeteneklerine göre, farklı türde oyunlara yönlendirir ve katılır.	Çocuk ve Oyun Çocuk ve Drama
Personel ve çocuklar, karşılıklı görüşlerin ve beklentilerin ifade edildiği toplantılar yapar. Personel, çocuklarla onlara daima saygı duyulduğunu gösteren bir tarzda konuşur. Personel, çocuklarla olumlu, güvenli ve geliştirici ilişkiler kurmada kendi rolünün önemini anlar ve bu yönde davranma yeteneğine sahiptir.	İletişim Becerileri
Personel, özel gereksinimleri olan çocuklarla etkileşim ve iletişim kurma yollarını ve yöntemlerini bilir	Özel Gereksinimli

ve program içeriği bu şekilde oluşturulmuştur. Ayrıca farklı fakültelerden, program ders içeriklerini hazırlayan ders sorumlusu akademisyenlerin bazıları bu programda dersler de vermişlerdir. Hâlihazırda SHMYO ÇKBH programı bünyesinde görev yapmakta olan akademisyenlerin de farklı disiplinlerden oldukları görülmektedir. Bkz. https://aybu.edu.tr/shmyo/custom_page-340-cocuk-koruma-ve-bakim-hizmetleri.html.

³Bu kapsamda uluslararası '28 Minimum Standardın Türkiye Koşullarına Uyarlanması Çalışması' ile 'Ebeveyn Bakımından Yoksun Çocuklar İçin Minimum Standartlara İlişkin Yasal Doküman Tarama' çalışması yürütülmüştür. Çalışma, iki uluslararası uzmanın desteği ile Türk uzmanlardan oluşan Ulusal Danışma Ekibi (UDE) tarafından yürütülmüştür. Minimum standartların geliştirilmesi çalışmasına 179 personel katılım sağlamış ve bu kapsamda 14 çalıştay gerçekleştirilmiştir. Çalıştaylara, ebeveyn bakımından yoksun kalan çocuklara hizmet veren Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu, Adalet Bakanlığı, MEB-YİBO ve İşçileri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı kurum/kuruluşlarının, doğrudan çocukla çalışan yönetici, uzman ve bakım/koruma/güvenlik hizmetleri personeli katılmıştır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014, 4).

ve uygular.	Çocuklar ve Özel Eğitim
Çocuklar, doğdukları aileler, dinleri ve kültürleri hakkında bilgi sahibidirler ve bir bakım/koruma/gözetim/infaz hizmetinde bulunmalarının nedenlerini anlamaları, içinde buldukları realiteyi fark etmeleri ve onunla baş etmeleri için onlara yardımcı olurlar.	Temel Dini Bilgiler
	Aile ve Din
	Dini Danışmanlık ve Rehberlik
Personel; çocuğun kendine saygısının, sosyal kabulünün ve duygusal sağlığının geliştirilmesinde, kültürünün, ulusal kimliğinin, dininin, aile kökeninin, bireyselliğinin ve dış görünüşünün önemli unsurlar olduğuna dair ortak bir ilke, anlayış ve farkındalığa sahiptir.	Din Eğitimi ve Çocuk
	Dini Danışmanlık ve Rehberlik
Personel, çocukların kişisel gereksinimlerinin farklılığını kabul eden bir felsefeyi paylaşır. Personel, çocukların öz saygı ve değerlerini geliştirecek şekilde davranır. Çocuklara ve özel yaşamlarına saygının bir gereği olarak mahremiyet ve gizliliğin sınırlarını anlar ve bunları destekler. Personel, çocukların mahremiyete ilişkin istek ve duygularına karşı bilinçli ve duyarlıdır. Personel çocukların sorunlarıyla gizlilik içinde ilgilenir ve bu sorunlarda mahremiyet gereksinimini anlar. Personel için mahremiyet ve sır saklamaya ilişkin kurallar ve yaptırımlar vardır. Personel, çocukların yaşantılarını veya geçmişlerini diğer kişi ve çocukların önünde tartışmaz.	Sosyal Hizmet Alan Dersleri
	Din Eğitimi ve Çocuk
Personel, eğitime değer verir ve çocuğu eğitim sürecinde destekler. Personel, çocukların günlük yaşamlarında seçim/tercihler yapabilmelerinin onlar için önemini farkındadır ve seçim/tercih yapma imkânlarını geliştirmeye çalışır. Personel her çocuğun seçim/tercih yapabileceği bilgi ve beceri düzeyi hakkında fikre sahiptir. Personel, çocukların, seçim/tercih yapacakları konu hakkında yeterli bilgiye sahip olmalarını sağlar. Kendine-güvenleri, olası riskler ve başkalarına etkisi arasında uygun bir denge kurabilmeleri için davranış ve durumlarını takip eder.	Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Alan Dersleri
	Sosyal Hizmet Alan Dersleri
	Din Eğitimi ve Çocuk

Tablo 2’de Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün çocuk koruma politikalarına yön veren hizmet nitelikleri göstergelerini kazandırmaya yönelik katkı sunabilecek teorik bilgilerin, ÇKBH programında hangi alan dersleri aracılığıyla verildiği görülmektedir. Ayrıca programda, kurum bakımındaki çocukların farklı türden ihtiyaçlarını karşılayabilecek nitelikte bakım elemanlarının yetiştirilmesi amacıyla, farklı alan derslerinin birbirlerini destekler biçimde ve bütüncül bir yaklaşımla tasarlandığı görülmektedir. Böylece aynı amaca yönelmiş farklı alan dersleri aracılığıyla çocuk koruma hizmetlerini yürüten bakım elemanlarından kaynaklanan sorun ve eksikliklerin mümkün mertebe giderilmesi umulmaktadır, denilebilir. Yukarıda bir kısmına değinilen, bakım elemanları ile ilgili araştırmaların ortaya koyduğu sorunlar dikkate alındığında, programın farklı alan derslerinin öğrenme kazanımlarının bu sorunları önleme ve gidermeye yönelik hazırlandığı görülmektedir. Örneğin, programdaki farklı alan derslerinin öğrenme kazanımlarından bazıları şunlardır:

Sosyal hizmet alan dersleri aracılığıyla öğrenci,

- Aileye, çocuklara, yaşlılara ve engellilere yönelik sosyal hizmetleri ve ilgili sosyal mevzuatı ve kurumlar arası işbirliği ve koordinasyon mekanizmalarını kavrayabilir.
- Korunmaya muhtaç çocukların psiko-sosyal özelliklerini tanımlayabilir.
- Korunmaya muhtaç çocukların geldikleri aile özellikleri, maruz kaldıkları yaşam durumlarının çocuklar üzerine etkilerini kavrayabilir.
- Korunmaya muhtaç çocukların gelişimsel gereksinimlerinin desteklenmesine yönelik uygun tutum ve yaklaşımları kavrayabilir.
- Korunmaya muhtaç çocukların anne baba ve kardeşleri ile iletişim ve bağlarının güvenli bir biçimde sürdürülmesinin ve geliştirilmesinin önemini kavrayabilir.
- Çocukların farklı yaşam durumlarında ne tür haklara sahip olduğunu tanımlayabilir.
- Korunmaya muhtaç çocukların haklarını kavrayabilir.
- Çocuk ihmal ve istismarına yönelik koruyucu faktörleri bilir.
- Kanunla ihtilafa düşen çocukların psiko-sosyal özelliklerini kavrayabilir,
- Koruma altında olan çocukların suça yönelmede olası riskleri tanıyabilir,
- Çocukların korunması ve bireyselleştirilmiş iyileştirme ilkeleri konusunda bilinç kazanabilir.

Çocuk Gelişimi eğitimi alan derslerinde öğrenci,

- Gelişen bireyi fiziksel, bilişsel, duygusal ve sosyal alanlarda tanır.
- Öğrenme kuramlarının temel kavramlarını çocuk bakımında uygular.

- Çocukların eğitim ve yaşam kalitesinin artırılmasına katkı sağlayabilecek uygun oyunlar derleyebilir ve uygulayabilir. Çocuklarda farklı gelişimsel özellikleri olan çocukların bakım ve eğitim gereksinimlerini kavrayabilir.
- Çocukla iletişimin önemini kavrayabilir.
- Problem çözme basamaklarını tekniklerini kavrayabilir. Problemleri çocuklara nasıl yaklaşılacağını bilir. Problem çözümüne yönelik etkinlikleri uygulayabilir.
- Özel eğitime ihtiyacı olan çocuğu tanımlar, özel ilgiye gereksinimi olduğunu bilir. Özel eğitime ihtiyacı olan çocukların gelişimini destekleyen programları bilir.
- Çocukların eğitim ve yaşam kalitesinin artırılmasına katkı sağlayabilecek uygun drama etkinlikleri uyarlayabilir.

Ruh ve Beden Sağlığı alan derslerinde öğrenci,

- Çocuk hastalıkları ve bulaşıcı hastalıklar hakkında bilgi sahibi olur.
- Bağışıklık sisteminin güçlü olmasının önemini bilir.
- Yeterli ve dengeli beslenmeyi takip eder. Besinler ile ilgili etkinlik hazırlar. Özel durumlu çocuklar için diyet uygular.
- Sağlığı korumak ve geliştirmenin önemini kavrar.
- İlgili personelle işbirliği yapabilir.
- Çocukluk döneminde ruh sağlığını koruyucu önleme çalışmalarının önemini fark eder. Çocukluk dönemindeki uyum ve davranış sorunlarını tanır ve çözüme yönelik pratikler edinir.
- Genel ilkyardım kavramlarını açıklayabilir ve uygulayabilir.

Din Eğitimi ve Manevi Danışmanlık alan dersleri aracılığıyla öğrenci,

- İslam dininin temel özelliklerini ve kaynaklarını açıklayabilir.
- Karşılaştığı inanç sorunlarının üstesinden gelmesini bilir.
- Bireyin gelişiminde ailenin yerine getirdiği işlevlerin önemini kavrar.
- Aile ve diğer kurumların çocuğun din eğitimindeki sorumluluğunu açıklayabilir.
- Çocuğun din eğitiminde göz önünde tutulması gereken ilkeleri açıklayabilir.
- Çocukluk ve ergenlik dönemi gelişim özelliklerine göre yapılabilecek din eğitimi etkinliklerini açıklayabilir.
- Korunmaya muhtaç çocukların uyumlarının sağlanmasında dini bilginin olumlu katkısını açıklayabilir.

Yukarıda sıralanan kazanımlar değerlendirildiğinde programın beş temel yaklaşıma sahip olduğu görülmektedir. Bunlardan birincisi ihtiyaç odaklı bir yaklaşıma sahip olmasıdır. Programın ihtiyaç odaklı olması iki veçheden değerlendirilebilir. İlki, kurum bakımı altında kalan çocukların kendi özel durumlarının gerektirdiği ihtiyaçlarının tespit edilmesi ve bunlarının dikkate alınmasıdır. Diğer de çocukların ihtiyaçlarının karşılanması için bakım elemanların hangi tür bilgi, yeterlilik ve tecrübeye sahip olmaya ihtiyaç duyduklarının belirlenerek karşılanmaya çalışılmasıdır. Dolayısıyla bu programın, kurum bakımındaki çocukların beslenme, barınma, bedenen ve ruhen sağlıklı büyüme ve gelişme, duygusal, dini ve manevi ihtiyaçlarının en uygun şekilde karşılanabilmesi konusunda bakım elemanlarının sahip olması gereken nitelikleri kazandırmayı hedefleyen bir yaklaşıma sahip olduğu söylenebilir.

Programın ikinci temel yaklaşımı bütüncül yaklaşımdır. Bu yaklaşım da iki veçhelidir. İlkine göre, çocukların ihtiyaçlarına parçacı değil bütüncül bakılmaktadır. Çocuklara sunulan kurum bakımında çocukların barınma ve beslenme ihtiyaçlarının sağlıklı bir şekilde karşılanması yanında ruhsal açıdan da kendilerini huzurlu ve mutlu hissedebilecekleri, yalnızca akademik açıdan değil duygusal ve manevi gelişimlerinin de desteklenmesinin önemsendiği bir yuva ortamının sağlanması, tüm bu unsurların dikkate alındığı bütüncül bir yaklaşımı gerektirmektedir. Dolayısıyla bu yaklaşımın diğer yönü bu ortamın sağlanmasında çok önemli bir görev ve sorumluluğa sahip olan bakım elemanlarının da üstlendikleri görev ve sorumluluk konusunda bütüncül bir bakış açısına, bilgiye ve yeterliliklere sahip olmalarının sağlanmasıdır.

Programın üçüncü temel yaklaşımı ilk iki yaklaşımın doğal bir sonucu olarak gelişen disiplinlerarası yaklaşımdır. Kurum bakımı altındaki çocukların ihtiyaçlarının bütüncül bir şekilde karşılanabilmesi için çok farklı alanlardan bilgiye ve yeterliliklere sahip olmak gerekir. Bu gereklilikten dolayı programda kurum

bakımı altındaki çocukların ruh ve beden sağlığı, gelişimleri ve eğitimleri, dini ve manevi ihtiyaçlarının tümünün karşılanabilmesine ve toplumsal uyumlarının sağlanabilmesine katkı sunabilecek farklı alanlardan temel nazari bilgilere yer verilmektedir.

Programda dördüncü olarak tecrübe kazandırmaya yönelik bir yaklaşımın da benimsendiği görülmektedir. Öğrencilerin çeşitli derslerde öğrendikleri nazari bilgileri alanda uygulayarak tecrübe kazanabilmeleri için mezuniyet koşulları arasında alanla ilgili kurumlarda, bir ay staj yapma zorunluluğu bulunmaktadır. Staj dersi aracılığıyla öğrencilerin, kuramsal derslerde öğrendiği bilgilerin uygulamasını yaparak mesleki deneyim kazanabilmeleri; mesleği gereği çalışabileceği kurumları tanıyabilmeleri, ilgili mevzuata göre işleyiş biçimlerini kavrayabilmeleri; uygulama sırasında mesleği açısından kişisel özelliklerinin farkına vararak olumlu yanlarını güçlendirebilmelerinin sağlanması öngörülmektedir.

Bu programın beşinci yaklaşımı, çocukların diğer ihtiyaçları yanında dini ve manevi ihtiyaçlarına da duyarlı olmasıdır. AYBÜ'deki programı benzer diğer programlardan farklı ve ayrıcalıklı kılan bu özelliği, benimsemiş olduğu bütüncül yaklaşımın bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Programın ayırt edici bu beşinci yaklaşımı, makalenin problemi ve amacı açısından daha ayrıntılı olarak ele alınmayı gerektirdiğinden aşağıdaki başlıkta değerlendirilmiştir.

3.1. Kurum Bakımı Altındaki Çocukların Dini ve Manevi İhtiyaçlarına Duyarlı Bir Yaklaşım: AYBÜ SHMYO ÇKBH Ön Lisans Programı

AYBÜ ÇKBH Ön Lisans Programı disiplinlerarası yaklaşımı gereği ders yelpazesinde diğer alanlar yanında din eğitimi ve manevi danışmanlık alanıyla ilgili bazı derslere yer vermektedir. Bu durum, kurum bakımındaki çocukların ihtiyaçlarının ve buna bağlı olarak bakım elemanlarının ihtiyaç duyacakları yeterliliklerin belirlenmesinde -eksik bırakmayacak biçimde- bütüncül yaklaşılmaya çalışılmasının bir sonucu olarak yorumlanabilir. Zira, kurum bakımındaki çocukların ailelerince karşılanması gereken ihtiyaçları, devlet eliyle ve kurumlar aracılığıyla karşılanmaya çalışılmaktadır. Bu durum göz önüne alındığında, aileleri yanında olan çocukların doğal ortamlarında giderilen ihtiyaçlarının bütüncül bir şekilde değerlendirilmesi ve buna uygun bir planlama ve uygulamaya yer verilmesi yerinde olur. Bunun için kurum bakımı alanında çalışanların da aynı şura, duyarlılığa, bilgiye ve yeterliliklere sahip olması önemlidir.

Bu açıdan bu makalede konu edilen ÇKBH programıyla, kurum bakımı altındaki çocukların aileleri ile birlikte yaşayamamaları sebebiyle mahrum kaldıkları imkânların mümkün mertebe sağlanarak, ihtiyaçlarının karşılanması konusunda, bakım elemanlarının buna uygun niteliklerle yetiştirilmesinin amaçlandığı görülmektedir.

Sağlıklı ve huzurlu bir aile ortamında yetişen çocuklar, farkında olmadan soludukları hava, içtikleri su gibi bu ortamdan beslenmektedirler. Ailenin maddi ve manevi koruyucu, geliştirici, destekleyici işlevlerini yerine getirmesiyle beden ve ruhen sağlıklı çocuklar yetiştirilebilmektedir. Ancak ailenin sağlayacağı bu imkânlardan yararlanamayan çocukları, devlet koruma altına almakta; bir aile gibi çocuğu maddi-manevi olarak her alanda destekleyip geliştirerek sağlıklı insanlar olarak yetiştirmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda ailede verilen din eğitiminin, çocuğun gelişiminde nasıl bir katkı sunduğunun tespit edilerek, kurum bakımında da bu ilkelerin dikkate alınması çocukların gelişimleri açısından önemlidir. Bireyin genel gelişimi ile ilgili temel üç ilke, dini gelişim açısından değerlendirildiğinde, kurumun bu konuya neden önem vermesi gerektiği daha iyi anlaşılabilir (Tosun, 2005,162-163):

1. Gelişim süreklidir ve belli aşamalarda gerçekleşir. Dini gelişimde bireyin her aşamada kazandıkları bir önceki kazandıklarıyla bağlantılıdır ve bir sonra öğreneceklerine hazırlıktır. Özellikle dini-duygusal öğrenmeler çocuğun ileriki hayatına etkisini gösterebilecektir.
2. Gelişimde kritik dönemler vardır. Dini gelişim açısından din dilinin gelişimi, din ile ilgili ilk bilişsel ve duyuşsal davranışların kazanılması, hayatı tanıma ve anlamlandırma yönündeki temel soruların cevaplandırılabilmesinde, bunlara uygun önemli dönemlerin kaçırılmaması gerekir. Çünkü belli bir dönemde kazanılması gereken bir özellik, kaçırıldığı takdirde, diğer dönemlerde kazanılacak özelliklerin kazanılmasını zorlaştırabilir ya da engelleyebilir.
3. Gelişim bir bütündür. Eğitimciler insanın gelişim alanlarının, kritik dönemleri etkileyecek şekilde, ayrılamayacağı ve birinin öncelikli olarak görülüp diğerinin sonraya bırakılmayacağı üzerinde dururlar. Aynı durum çocuğun dini gelişimi ve dolayısıyla din eğitimi için de göz önünde bulundurulmalıdır. Zira hayat boşluk kabul etmeyeceği, bir başka ifadeyle birey her durumda öğrenmeye devam edeceği için, bireyin dini gelişimini ertelemek veya ihmal etmek de mümkün değildir. Dini öğrenmeleri sonraya veya gelişigüzel kendi haline bırakmak veya ihmal etmek,

çocukta dine karşı olumsuz bir tavra ya da çevreden edineceği bilinçsiz öğrenmelerle istenmeyen bazı davranışlara neden olabilmektedir.

Kurum bakımındaki çocuklara sunulan hizmetlerde, çocukların gelişim alanlarının bir parçası olan dini gelişimlerinin dikkate alınarak bu alandaki ihtiyaçlarının karşılanması, ruhsal ve toplumsal açıdan sağlıklı bir şekilde gelişmelerine yardımcı olur. Bu bakımdan çocuk koruma alanında çalışan diğer meslek elemanları yanında bakım elemanlarının da çocukların dini gelişimle ilgili özellikleri, talepleri ve ihtiyaçları konusunda duyarlı ve bilinçli olması önemlidir. Bu husus çok farklı açılardan temellendirilebilir.

Kurumun yerine getirmesi gereken işlevlerden birisi korunmaya muhtaç çocuğun duygusal ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Sevme, sevilme, güvenme ve güvenilme, değer ve saygı görme, kendini güvende hissetme gibi temel duyguları yaşamasına imkân sağlayan inanma duygusunun karşılanması da bir ihtiyaçtır. Çünkü psikoloji ve din psikolojisi araştırmalarının tespitlerine göre, din duygusu insanda doğuştan getirilen ve yaşama bağlı olarak devam eden bir yeti ve ihtiyaçtır. Diğer bir ifadeyle fitrîdir. Din duygusu, her insan doğuştan aşkın bir varlığa inanma ve bağlanma istidadı ile dünyaya geldiğinden bir yetenektir (Hökeleki, 2018, 124) ve aynı zamanda her insan bu yetisini kullanarak, inanma ile ilgili duygularını doyurma yolları aradığından bir ihtiyaçtır (Pazarlı, 1982, 38). Burada vurgulanması gereken husus, inanma duygusunun eksik veya yanlış doyurulmasını önlemektir (Tosun, 2005, 94). Bunun için kurum bakımındaki çocukların bedeni ve ruhi bütün yetenek ve ihtiyaçlarının sıra ile değil, birlikte ele alınması ve birlikte uyum içerisinde geliştirilmesi gerekir. Çünkü insan bedeni hava, su, besin gibi şeylere muhtaç olduğu gibi, ruhi yaşayışı da ahlak, din ve sanat gibi manevi besinlere muhtaçtır. İnsanın manevi hayatı manevi cinsten besinlerle beslenmezse beden ile ruh arasındaki denge bozulur. Dini duygu, telkin ve itiyatlarla beslenirse, ahlaki, estetik, aile ve toplum duyguları da beraberce gelişir ve yükselir (Pazarlı, 1982, 38). Ayrıca hayata bir anlam verme ile ilgili temel sorularına cevap verebilmesi için çocuğun başka seçenekler yanında dinin verdiği cevapları öğrenmesi, çocuğun sahip olduğu bilgilerle doğru tercihler yapabilmesi açısından bir hak (Tosun, 2005, 96) olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla kurum bakımındaki çocukların inanma ihtiyaçlarını doğru duygu, bilgi ve becerilerle doyurmalarına yardımcı olabilecek bir ortamın sağlanması için bakım elemanlarının bu ortamı sağlayabilecek asgari düzeyde de olsa bilgiye ve gerektiğinde doğru kaynak ve kişilere yönlendirebilecek bilince sahip olması önemlidir.

Kurum bakımındaki çocukların toplumsal uyumlarının sağlıklı bir şekilde sağlanması en çok vurgulanan hususlardan biridir. Dinin toplumsal hayatta gerek kurallar, gerek yaşam biçimleri açısından etkili bir unsur olduğu düşünüldüğünde dini bilgileri öğrenmenin toplumsal uyuma katkısı vardır. Gerek çocuklar arasında dini etkinliklere katılmak isteyenlerin gerekli bilgi tutum ve davranışları kazanabilmesi gerekse başkaları tarafından yapılan dini etkinlikleri anlama ve olumlu değerlendirebilmesi (Tosun, 2005, 97-98) açısından kurum bakımındaki çocukların, dini bilgileri öğrenme ihtiyacının doğru bir şekilde karşılanması bu çocukların toplumsal uyumlarına katkı sağlayabilir. Nitekim yapılan araştırmalarda yetiştirme yurdunda kalan gençlerin İslam dininin muhtevası, inanç konuları (Teker, 2015, 167-193) Allah'ın sıfatları, melekler, peygamberler, Hz. Muhammed'in hayatı, kaza ve kader, tevekkül, öldükten sonra hayat, ibadetler, dini bayramlar, bayram namazları ve dua ile ilgili bilgileri öğrenmek istedikleri tespit edilmiştir (Özdemir, 2002, 191-200). Ayrıca kurum bakımındaki çocukların kimlik ve aidiyet duygularını geliştirebilmeleri ve yaşadıkları toplumun kendine has özelliklerine yabancılaşmamaları açısından da din eğitimi önemlidir (Tosun, 2005, 99). Toplumun dil, tarih, mimari, sanat, edebiyat gibi yaşattığı tüm unsurlarına etkisi olan dinin öğretimi, çocukların devam ettikleri örgün eğitim kurumları yanında bir aile gibi kaldıkları kurum tarafından da desteklenirse, çocukların sağlıklı bir kimlik ve aidiyet duygusu geliştirmelerine yardım ve rehberlik edilmiş olur. Dolayısıyla çocuk koruma alanında hizmet veren bakım elemanlarının, çocukların din eğitimi ihtiyaçları konusunda duyarlı ve bilinçli yaklaşımları çocukların hem kimlik gelişimleri hem de toplumsal uyumlarına yardımcı olabilir.

Bunların yanında insanların daha önce yaşamış oldukları zorluklar, sıkıntılar, büyük sarsıntılar ve içinde buldukları özel durumlarla başa çıkmalarında başka bir deyişle ruh sağlığını korumak veya iyileştirmekte dini inanç ve ibadetlerin olumlu etkisinin olabileceği din psikologlarınca ifade edilmektedir (Yapıcı, 2013; Çınar, 2018, 160-161; Doğan, 1997; Koç, 2002; Coşkunsever, 2016, 97-124). Bu durum kurum bakımındaki çocuklar için de böyledir. Kurum bakımındaki çocukların yalnızlık duygusuyla, gelecek kaygısıyla, suça karışmış ise pişmanlık duygusuyla başa çıkmasında dinin imkânlarından yararlanabilmesi için yardıma, desteğe ve rehberliğe ihtiyacı vardır (Kozan, 2012, 3). Bu konuda evlerde görev yapan bakım elemanlarının nasıl bir yaklaşım ve tutuma sahip olduğu bu tür bir desteği alıp almamalarında belirleyici olabilmektedir.

Nitekim yapılan bir araştırmada, çocuk evlerine manevi danışmanlık ve din eğitimi için giden din görevlileri, çocukların dini ve manevi olarak desteklenmesi sürecinin bir "takım işi" olduğunu vurgulamaktadırlar. Evlerdeki bakıcı annelerin desteği olmadığında çok zorluk yaşadıklarını ve istenen düzeyde bir sonuç alamadıklarını belirtmektedirler. Çocuklar üzerinde asıl etkili olanların bakıcı anneler olduğu ifade edilmektedir. Çocukların, pek çok açıdan olduğu gibi sahip oldukları dini bilgiler ve din anlayışı konusunda, evlere giden din görevlilerinden daha çok bakım elemanlarının söylem, telkin ve davranışlarından etkilendiği de belirtilmektedir. Din görevlilerinin yürütülen hizmetlerle ilgili önerileri arasında en çok vurgulanan husus bakıcı annelerin eğitilmiş olması yönündedir (Kaplan, 2016, 57-64).

Her ne kadar bakım elemanları bir eğitimci olarak tanımlanmasalar da aslında yürüttükleri hizmet aracılığıyla çocukların gelişimlerine, eğitimlerine ve kişiliklerine doğrudan olumlu ve olumsuz katkı sunmaktadırlar. Örneğin nasıl ki bir çocuğun sahip olduğu din anlayışının oluşmasında annesinin sözleri, yaklaşımı etkili ise kurum evlerinde de bakım elemanlarının dini söylem, tutum ve davranışları etkili olabilmektedir. Dolayısıyla bakım elemanlarının çocuklara dinen bidat, hurafe, yanlış ve eksik dini bilgiler vermemeleri; bilakis doğru bilgiler verebilmeleri için asgari düzeyde de olsa temel dini bilgilere sahip olmaları gerekmektedir. Çocukların yaşlarına ve gelişim özelliklerine göre farklılaşan dini sorularına cevap verebilmeleri, bilmedikleri konularda ise uzmanına yönlendirebilme bilincine ve duyarlılığına sahip olmaları gerekir.

Tüm bu temellendirme ve gerekçeler çerçevesinde, AYBÜ ÇKBH Ön Lisans Programı ders içeriklerinde din eğitimi ve manevi danışmanlık alanına ait derslere ve kazanımlara yer vermektedir. Programın alanda ihtiyaç duyulan önemli bir eksikliği gidermeyi hedeflemesi önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Çünkü bu programda yer alan din eğitimi ve manevi danışmanlık alanı kazanımları çerçevesinde bakım elemanları yetiştirilerek, çocuk koruma alanında din eğitiminin üstlendiği üç ana rolü gerçekleştirebilecek bir alan açılmış, böylece çocuğun gelişimine katkı ve destek sağlanmış olmaktadır.

Din eğitiminin, hedeflerini gerçekleştirirken genel olarak tüm insanların, özel olarak korunmaya ihtiyacı olan çocukların hayatlarında üç temel rolü üstlendiğinden söz edilmektedir. Bunlar, koruyucu ve önleyici rol; iyileştirici ve onarıcı rol; hayatı sürdürmede yardımcı roldür (Davarcı ve Zengin, 2019, 272). Dinin iyiliklere teşvik edip kötülüklerden uzaklaştıran yönü ile kurum bakımındaki çocukları zararlı alışkanlıklar, olumsuz davranışlar, kendine ve başkalarına zarar verecek kötülüklerden uzak durmaları konusunda destek verilebilir. Din eğitiminin iyileştirici ve onarıcı yönü ile kurum bakımındaki çocukların geçmiş yaşantılarının bir uzantısı olarak yaşadıkları veya yaşamakta oldukları çeşitli olumsuzluklar ve ruhi sıkıntıları ile başa çıkmalarında, dini inanç, dua ve ibadetlerin sağladığı huzur ve yalnız olmadığını hissetme, zorlukları sabır ve gayretle aşabileceğini umut etme gibi unsurları kullanabilmelerine rehberlik edilebilir. Bunların yanında din eğitimi, kurum bakımındaki çocukların hayatlarına bir anlam verme; içinde buldukları koşulların iyi yönlerini görebilmek için şükretme; değiştirmek istedikleri olumsuzluklar için geleceğe dair amaçlar belirleme; hayatlarına umut, sebat ve sabır gibi erdemlerle yön verme gibi becerileri kazanmalarına destek olarak hayatlarını daha mutlu ve huzurlu sürdürmelerine yardımcı bir rol üstlenir.

ÇKBH Ön lisans programında dört zorunlu ders ile bakım elemanlarında, din eğitiminin bu üç temel işlevi ile ilgili bir şuur ve duyarlılığın geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu dersler Temel Dini Bilgiler, Aile ve Din, Din Eğitimi ve Çocuk, Dini Danışmanlık ve Rehberlik'tir.

Temel Dini Bilgiler dersi ile öğrencilerin, İslam dininin doğuşu ve gelişim tarihi, temel kavramları, özellikleri ve kaynakları; temel inanç, ibadet esasları ve hükümleri gibi konuları bilmek, kavramak ve açıklamak gibi farkı öğrenme düzeylerinde kazanmaları, böylece karşılaştıkları inanç sorunlarının üstesinden gelmeleri ve günlük hayatta dinin yerini anlatabilmeleri beklenmektedir.

Aile ve Din dersi ile öğrencilerin, aileye kavramsal yaklaşımları, ailenin doğduğu sosyal şartları, bireysel ve toplumsal hayata etkilerini, günümüz ailesinin sorun alanlarını, eski ve yeni aile farklılaşmasını, dinlerde evlilik ve aile ilişkisini, İslam dininin evlilik ve aileye ilişkin yaklaşımlarını, aileye ilişkin değerleri çoğunlukla kavrama düzeyinde öğrenmeleri beklenmektedir. Bu dersin amacı, kısaca ailenin yapısı, işlevleri ve toplumla olan etkileşimlerini din sosyolojisi verileri açısından incelemektir. Dersin bir diğer amacı, ailenin yüklendiği işlevlerde ortaya çıkan aşınmalar ve bunların yerine ikame edilmeye çalışılan kurumların din ile ilişkisinin nasıl olması gerektiğinin ortaya konulmasıdır. Dersin çocuk koruma alanına elaman yetiştiren bir programın parçası olduğu düşünüldüğünde, bu amacın da özünde şu amaçları muhtevi olduğu düşünülebilir: Bakım elemanlarının,

1. Hizmet sunacakları kurum bakımındaki çocukların ailelerin üstlenmeleri gereken işlevleri yerine getirmemeleri sebebiyle gördükleri zararlar, aileleri yanında olmamaları sebebiyle mahrum kaldıkları hususlar konusunda farkındalık,

2. Bu çocukların mahrum kaldıkları maddi ve manevi imkânların bir aile yuvası sıcaklığında çocuklara sağlanması bağlamında çocuğa dini, manevi ve ahlaki değerleri kazandırması işlevinin kurumun yerine getirmesi gereken bir sorumluluk olduğu, bakım elemanlarının da bu sorumluluğu üstlenecek paydaşlardan biri olduğu bilincini kazanmaları hedeflenmektedir.

Din Eğitimi ve Çocuk dersi ile öğrencilerin genel eğitim ve din eğitimi ilişkisini; İslam'ın çocuğa ve çocuğun eğitimine bakışını; aile ve diğer kurumların çocuğun din eğitimindeki sorumluluğunu; çocuğun din eğitiminde göz önünde tutulması gereken ilkeleri; çocukluk ve ergenlik dönemi gelişim özelliklerine göre yapılabilecek din eğitimi etkinliklerini açıklayabilmesi beklenmektedir. Böylece çocuğun psikolojik ve sosyal gelişimine, dolayısıyla eğitim yoluyla geleceğinin inşasına dinin katkısının önemi ve bunun sağlanabilmesi için nasıl bir din eğitiminin uygulanması gerektiği konusunda bilgi, şuur ve duyarlılık kazandırılması amaçlanmaktadır.

Programda Dini Danışmanlık ve Rehberlik dersinin ön koşulu Din Eğitimi ve Çocuk dersini almış olmaktır. Bunun amacı, nasıl bir din eğitimi sorusunu doğru bir şekilde cevapladıktan sonra öğrencilerin, din eğitimi aracılığıyla nasıl bir dini danışmanlık ve rehberlik yapılabileceğini öğrenmelerini sağlamaktır, denilebilir. Bu dersin sonunda öğrencilerin, dini iletişimin insan ve toplum açısından taşıdığı değerlerin farkına varmaları; dini danışmanlık kavramının anlamı ve önemini, dini danışmanlığın ilkeleri, uygulama alanları, ruh ve beden sağlığına olumlu etkilerini, korunmaya muhtaç çocukların dine bakışı ve dini bilginin çocuğun sosyal ve psikolojik uyumuna olumlu katkısını açıklamaları; örnek olaylarda tartışılan vakaların dini yönleri ile ilgili tutarlı açıklamalar yapabilmeleri beklenmektedir.

Sözü edilen dersler aracılığıyla bakım elemanlarının bir din uzmanı, din eğitimi uzmanı veya bir dini danışman olmaları elbette beklenmemektedir. Bir ailenin sunduğu doğal ortam, yaşam biçimi, yaşattığı ilişki biçimleri, disiplin anlayışı, görev sorumluluk dağılımı, eğitime verdikleri destek gibi hususlar ile çocuklarının dini, manevi ve ahlaki gelişimlerine katkı sunabilmektedir. ÇKBH programı din eğitimi ve manevi danışmanlık dersleri ile tıpkı aileler gibi, bakım elemanlarının da oluşturdukları aile ortamında bu konularda katkı sunabilecek, bu alanlarda kuruma destek amacıyla gelen meslek elemanlarının yürüttükleri faaliyetlerde işbirliği yapabilecek bilgi ve becerileri kazanacak biçimde yetiştirilmeleri hedeflenmektedir.

SONUÇ

Değişen kurum bakım hizmeti anlayışıyla beraber evlerde görev yapan bakım elemanlarının eğitimi daha fazla önem kazanmıştır. Yapılan araştırmalarda hizmet alımı ile istihdam edilen bakım elemanlarının eğitim ve tecrübe açısından yetersiz oldukları bu sebepten çok çeşitli zorluklar ve sıkıntılar yaşadıkları ve sorun çözme becerileri açısından yetersiz oldukları tespit edilmiştir. Bu sebeplerden dolayı çocuk koruma alanında eğitilmiş bakım elemanı yetiştirilmesi önemli bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyaca binaen Çocuk Koruma ve Bakım Hizmetleri Ön Lisans Programları açılmış ve öğretime devam ederek mezunlar vermektedir.

Bu makalede, sözü edilen programlardan ilki olan AYBÜ SHMYO Çocuk Koruma ve Bakım Hizmetleri Ön Lisans programı, amaçları, yaklaşımı ve içeriği açısından tanıtılmış ve değerlendirilmiştir. Bu programın en temel amacı, çeşitli nedenlerle devlet korumasına alınan çocukların yerleştirildiği çocuk evleri, sevgi evleri, çocuk destek merkezleri gibi kurumlarda çocukların korunması ve bakımı sürecinde onlara bakım hizmeti verecek, rehberlik edebilecek, onlara eğitimsel, sosyal ve manevi anlamda destek sağlayabilecek bakım elemanlarının yetiştirilmesidir.

Programın gerek çocuk koruma hizmetleri politikaları için belirlenen hizmet nitelikleri gerekse Kalkınma Bakanlığı'nun çocuk koruma alanının için belirlediği hedeflere uygun yaklaşımlar içerdiği görülmektedir. Bu bağlamda programın beş temel yaklaşıma sahip olduğu tespit edilmiştir:

1. *İhtiyaç Odaklı Yaklaşım:* Kurum bakımındaki çocukların ihtiyaçlarına ve ihtiyaçları karşılayacak bakım elemanlarının ihtiyaç duydukları bilgi, yeterlilik ve tecrübeye odaklı bir yaklaşım benimsenmiştir.
2. *Bütüncül Yaklaşım:* Kurum bakımındaki çocukların gelişimlerine ve ihtiyaçlarına parçacı değil, bütüncül yaklaşmaktadır. Başka bir deyişle hem kurum bakımındaki çocukların hem de alanda çalışan bakım elemanlarının eğitim ihtiyaçlarının, öncelik sıralaması olmadan bir arada bütüncül bir yaklaşımla karşılanması esas alınmaktadır.
3. *Disiplinler Arası Yaklaşım:* Kurum bakımındaki çocukların farklı alanlardaki ihtiyaçlarının çeşitliliği düşünüldüğünde, bunların giderilmesi için bakım elemanlarının farklı alanlardan bilgi, beceri ve tecrübeyi kazanmaları gerekmektedir. Bu gerekçeden dolayı programda Sosyal Hizmetler, Çocuk Gelişimi ve Eğitim Bilimleri, Çocuk Ruh ve Beden Sağlığı, Din Eğitimi ve Manevi Danışmanlık alanlarına ait derslere yer verilmektedir.

4. *Tecrübeye Dayalı Yaklaşım:* Programda öğrencilerin uygulama yaparak mesleki tecrübe kazanmalarına, çalışacakları kurumu tanımalarına, çalışma ilkeleri açısından mesleki mevzuatın işleyişini kavramalarına, uygulamada fark ettikleri eksikliklerini gidermeye çalışmalarına önem verilmektedir.
5. *Dini ve Manevi İhtiyaçlara Duyarlı Yaklaşım:* Kurum bakımındaki çocukların gelişimlerinin bütünlüğü içerisinde dini gelişimleri ve manevi ihtiyaçlarının doğru zamanlama, doğru bilgi ve gerektiğinde doğru yönlendirme ile sağlanması konusunda bakım elemanlarının katkı ve destek sunmasının hedeflendiği görülmektedir.

Bu bağlamda programda, kurum bakımındaki çocukların dini-manevi ihtiyaçlarının farklı açılardan karşılanmasına yönelik bilgi, bilinç ve duyarlılık kazandırmayı hedefleyen Din eğitimi ve Manevi Danışmanlık alan derslerine yer verilmektedir: Temel Dini Bilgiler, Aile ve Din, Din Eğitimi ve Çocuk, Dini Danışmanlık ve Rehberlik. Bu dersler aracılığıyla bakım elemanlarının,

1. Çocukların din eğitimi ihtiyaçları konusunda duyarlı ve bilinçli yaklaşımları,
2. Çocukların inanma, dua ve ibadet etme ihtiyaçlarını gelişim düzeylerine uygun bir biçimde karşılayabilmeleri için gerektiğinde temel dini bilgileri doğru bir yöntemle verebilmeleri,
3. Çocukların hayatı ve içinde buldukları durumu veya dini öğretileri anlamlandırmaya dair temel soruları konusunda gerektiğinde doğru kaynak ve kişilere yönlendirebilmeleri,
4. Evlere gelen din görevlilerinin din eğitimi ve manevi danışmanlık hizmetlerini yürütmelerine yardımcı ve destekçi olabilmeleri,
5. Çocukların ruh sağlıklarının korunması veya iyileştirilmesinde dini inançların ve ibadetlerin sağlayabileceği katkılar konusunda bilinçli ve duyarlı olabilmeleri öngörülmektedir.

Bu makalede tanıtılmak üzere seçilen programı diğer çocuk koruma programlarından farklı kılan ve öne çıkaran yönü, esas aldığı dini ve manevi ihtiyaçlara duyarlı yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, çocukların gelişimin temel ilkelerinden gelişimin bütünlüğü, sürekliliği, belli aşamalarda gerçekleştiği ve kaçırılmaması gereken önemli dönemlerinin olduğu ilkeleri ile temellendirilebilir. Dolayısıyla kurum bakımındaki çocukların gelişimlerinin bütünlüğü içerisinde dini ve manevi gelişimlerinin de dikkate alınması, gelişim dönemleri ve özelliklerine göre dini ve manevi ihtiyaçlarının mümkün mertebe karşılanması için gerekli duyarlılık ve niteliklere sahip olan bakım elemanlarının yetiştirilmesi, yürütülmekte olan çocuk koruma hizmetlerinin verimliliğinin artırılmasına katkı sağlayabilir. Çünkü böylece din eğitiminin üstlendiği koruyucu ve önleyici, iyileştirici, onarıcı ve hayatı sürdürmede yardımcı rollerini gerçekleştirebilmek için destek verebilecek elemanlar, alanda hizmet verebileceklerdir. Başka bir deyişle bakım elemanları kurum bakımındaki çocukların manevi açıdan daha huzurlu ve mutlu olabilecekleri, duygusal ihtiyaçlarına duyarlı, kimlik ve aidiyet duygusu geliştirmeleri ve topluma uyum sağlamalarına yardımcı bir ev ortamı hazırlamaları için gereken bilgi, yaklaşım ve tecrübeyi kazanacaklardır.

Bu makalede ulaşılan sonuçlardan hareketle şunlar önerilebilir: Çocuk koruma alanında daha çok nitelikli bakım elemanı yetiştirilmesi için Çocuk Koruma ve Bakım Hizmetleri Ön Lisans Programları'nın sayısı artırılmalıdır. Mevcut öğretimde bulunan programların içerikleri AYBÜ SHMYO ÇKBH Ön Lisans Programının içerik ve yaklaşımı model alınarak daha da zenginleştirilmeli, içeriklerine din eğitimi ve manevi danışmanlık alanına ait dersler de eklenmelidir. Aile Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, ÇKBH Ön Lisans mezunlarının bakım elemanı olarak istihdam edilmeleri konusunda öncelik vermelidir. Kurum bakımındaki çocukların diğer ihtiyaçları ile birlikte dini ve manevi ihtiyaçlarının giderilmesi için tüm çalışanların katkı sunacak bir işbirliği içinde olabilmesi için hizmet içi eğitim programları hazırlanmalı ve düzenlenmelidir. Ayrıca kurum bakımındaki çocukların dini ve manevi ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik hizmetlerin mevcut durumu ve iyileştirilmesine yönelik bilimsel araştırmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2014). *Çocuk Bakım Kuruluşları İçin Öz Değerlendirme El Kitabı*. <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/Uygulay%C4%B1c%C4%B1%20El%20Kitab%C4%B1%20Kapakl%C4%B1.pdf> adresinden 1/7/2020 tarihinde edinilmiştir.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2016). 2016 Yılı Faaliyet Raporu. Erişim: 10 Ağustos 2018, <https://sgb.aile.gov.tr/uploads/pages/arge-raporlar/2016-yilifaaliyet-raporu.pdf>.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (2011). *T.C. Resmi Gazete*, 27958, 08 Haziran 2011.
- AYBU SHMYO ÇKBH Ön Lisans Programı (2020). https://aybu.edu.tr/shmyo/custom_page-340-cocuk-koruma-ve-bakim-hizmetleri.html ve <https://obs.aybu.edu.tr/oibs/bologna/index.aspx?lang=tr&curOp=showPac&curUnit=71&curSunit=5626> web adreslerinden 01.06.2020 tarihinde edinilmiştir.
- Aydoğdu, Fatih, Gürsoy, Figen (2018). Çocuk Evi ve Ailesi Yanında Kalan Ergenlerin İhtiyaç Doyum Düzeylerinin İncelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 22/1, 59-84.

- Coşkunsever, Asude (2016). Yetiştirme yurdunda Kalan Ergenlerin Yaşadıkları Sorunlar ve Dini Başa Çıkma: Bursa ve Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu Örneği. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25/2, 97-124.
- Çocuk hizmetleri Genel Müdürlüğü (2014). Ebeveyn Bakımından Yoksun Çocuklar İçin Minimum Standartlar. <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/Ebeveyn%20Bak%C4%B1m%C4%B1ndan%20Yoksun%20%87ocuklara%20Bak%C4%B1m%20Min.%20Standartlar.pdf> adresinden 1/7/2010 tarihinde edinilmiştir.
- Çınar, Aliye (2018). *Şiddet Çağında Sosyal Hizmetler ve Manevi Destek*. Bursa: Sentez.
- Davarcı, Yasemin, Zengin, Zeki Salih (2019). Korunmaya İhtiyacı Olan Çocukların Rehabilitasyonunda Din Eğitiminin Rolü. *Journal of Islamic Research*, 30/2, 255-277.
- Doğan, Mebrure (1997). *Duanın Psikolojik ve Psikoterapötik Etkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Doğru, Sunay Yıldırım (ed). (2017). *Çocuk Hakları ve Koruma*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Ellis B. Heidi, Fisher, Philip A, Zaharie, Sonia (2004) Predictors of disruptive behavior, developmental delays, anxiety, and affective symptomatology among institutionally reared Romanian children. *J Am Acad Child Adolescent Psychiatry*, 43(10), 1283-1292.
- Güçray, Sonay S. (1993). Çocuk Yuvasında ve Ailesinin Yanında Kalan 9-10-11 Yaş Çocuklarının Öz-Saygı Gelişimini Etkileyen Bazı Faktörler. *Aile ve Toplum*, 3(3), 58-66.
- Hökekleli, Hayati (2013). *Din Psikolojisi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kaplan, Havva (2016). *Çocuk Eteğinde Uygulanan Dini Rehberlik Hizmetlerinin Din Görevlileri ve Ev Sorumluları Açısından Değerlendirilmesi: Çanakkale Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Koç, Mustafa (2002). *Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisinin Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Kozan, Leyla (2012). *Korunmaya Muhtaç Çocukların Din Eğitimi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Kut, Sema ve Özaltın, Gülten (1987). Bakırköy Çocuk Yuvasında 3-12 Yaş Çocuklarının Davranış Sorunları Üzerinde Bir Araştırma. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, 5(2-3), 133-159.
- Merriam, Sharan. B. (2018). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. Selahattin Turan çev. ed., Ankara: Nobel.
- Pazarlı, Osman (1982). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Remzi.
- Özdemir, Saadetin (2002). *Korunmaya Muhtaç Gençlerin Din Öğretimi İhtiyaçları*. Isparta: Tuğra.
- Semerci, Melike, Tatal, Kübra, Acar, Burak, Yaman, Ömer Miraç (2020). Çocuk Evlerinde Çalışan Çocuk Bakım Elemanlarının Yaşadıkları Sorunlara Yönelik Niteliksel Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 49, 171-188.
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (2008). *T. C. Resmi Gazete*, 27015, 5 Ekim 2008. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=12478&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> adresinden 1.7.2020 tarihinde edinilmiştir.
- Söğütü, A. (2015). *Çocuk Refah Alanında Çalışan Personelin Sevgi Evleri Modeline Yönelik Değerlendirmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Şimşek, Zeynep, Erol, Neşe, Öztop, Didem, Özcan, Özlem Özer (2008). Kurum Bakımındaki Çocuk ve Ergenlerde Davranış ve Duygusal Sorunların Epidemiyolojisi; Ulusal Örneklemde Karşılaştırmalı Bir Araştırma. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19(3), 235-246.
- T. C. Kalkınma Bakanlığı. (2014). *X. Beş Yıllık Kalkınma Planı Çocuk Özel İhtisas Komisyonu (2014-2018)*. Ankara: Kalkınma Bakanlığı.
- Teker, Soner (2015). Korunmaya ve Bakıma Muhtaç Çocukların Din Eğitimi ve Manevi Bakım Hizmetine Yönelik Görüşleri. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 66, 157-193.
- Tosun, Cemal (2005). *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem.
- Tümkaya, Songül (2005). Ailesi Yanında ve Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Umutsuzluk Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(4), 445-459.
- UNICEF ve ASPB (2014). *Ebeveyn Bakımından Yoksun Çocuklar İçin Ulusal Minimum Standartlar El Kitabı*. <https://www.unicef.org/turkey/raporlar/ebeveyn-bak%C4%B1m%C4%B1ndan-yoksun-%C3%A7ocuklar-i%C3%A7in-ulusal-minimum-standartlar-el-kitap%C3%A7C4%B1%C4%9F%C4%B1> adresinden 1.7.2020 tarihinde edinilmiştir.
- Uluğtekin, Sevda (1993). Çocuk Yuvaları: Uygulamanın Son Araştırmalar Işığında Değerlendirilmesi. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, 11(1-2-3), 35-55.
- Yazıcı, Ergün (2012). Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Evleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (18), 499-525.
- Yaman, Fikret (2010). *Bakıcı Annelerin Sosyo-Ekonomik ve Çalışma Yaşamlarına İlişkin Özellikleri-Ankara Örneği*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Yapıcı, Asım (2013). *Ruh Sağlığı ve Din Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık*. Adana: Karahan.
- Yüksel, Gamze (2017). *Çocuk Bakım Elemanlarının Bazı Özellikleri İle Sosyal Sorun Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Amasya Çocuk Evleri Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Zeanah Charles H. (2000) Disturbances of attachment in young children adopted from institutions. *J Dev Behav Pediatr*, 15, 215-220.
- YÖK (2020). *Yüksek Öğretim Kurumu Program Atlası*. <https://obs.aybu.edu.tr/oibs/bologna/index.aspx?lang=tr&curOp=showPac&curUnit=71&curSunit=5626#> adresinden 2/7/2020 tarihinde edinilmiştir.